

นวนิยายเรื่อง “สี่แผ่นดิน” ในบริบทการเมืองไทย

The Novel Four Reigns in the Context of Thai Politics

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สิทธิพล เครือรัฐติกาล*

บทคัดย่อ

บทความนี้ต้องการแสดงให้เห็นว่า นวนิยายเรื่อง “สี่แผ่นดิน” ที่หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช เขียนขึ้นใน พ.ศ. 2495 เป็นส่วนหนึ่งของความพยายามฟื้นฟูพระมหากษัตริย์นิยมในการเมืองไทยในช่วงหลัง พ.ศ. 2490 นวนิยายเรื่องนี้ฉายภาพทางบวกให้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ของไทย และฉายภาพทางลบให้กับระบอบใหม่หลังการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 นวนิยายดังกล่าวช่วยวางพื้นฐานทางวาทกรรมให้กับผู้มีอำนาจในยุคต่อมาก็คือจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในการฟื้นฟูบทบาททางการเมืองและสังคมของสถาบันพระมหากษัตริย์ขึ้นมาใหม่หลังการรัฐประหารเมื่อ พ.ศ. 2500

คำสำคัญ สี่แผ่นดิน หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช การเมืองไทย

Abstract

This article states that Four Reigns, the novel written by Mom Rajawongse Kukrit Pramoj in 1952, was part of the movement to revive royalism in post-1947 Thai politics. The novel portrayed Thai absolutism in a good light, whereas the new regime after the 1932. Revolution was shown in a bad light. It laid a foundation for the royalist discourse which would be later utilized by Field Marshal Sarit Thanarat, who came to power and revived political and social roles of the monarchy after his coup in 1957.

Keywords: Four Reigns, Mom Rajawongse Kukrit Pramoj, Thai Politics

“สี่แผ่นดิน” เป็นนวนิยายชิ้นเอกของพลตรี หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช (พ.ศ. 2454 - 2538) เป็นเรื่องราวของ “พลอย” สตรีในตระกูลขุนนางที่มีชีวิตอยู่ในช่วง พ.ศ. 2425 - 2489 หรือตรงกับกลางรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ไปจนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล อันเป็นช่วงเวลาที่มีการเปลี่ยนแปลงหลายด้านในสังคมไทย ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ เขียนเรื่องดังกล่าวและทยอยลงตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ *สยามรัฐรายวัน* เมื่อ พ.ศ. 2495 และในปีถัดมาก็ได้ตีพิมพ์รวมเป็นเล่ม โดยที่ผู้แต่งได้กล่าวไว้ในคำนำว่า ต้องการให้งานเขียนนี้เป็นเสมือน “ภาพรายละเอียดเบื้องหลังประวัติศาสตร์” เพื่อให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในอดีตได้อย่างแจ่มแจ้ง¹

การผลิตนวนิยาย “สี่แผ่นดิน” ออกมาในกลางทศวรรษ 2490 มีความสัมพันธ์ไม่น้อยกับสภาพการณ์ทางการเมืองในยุคนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสัมพันธ์ที่ไม่ราบรื่นระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์กับรัฐบาลของจอมพล ป.พิบูลสงคราม บทความนี้ต้องการจะชี้ให้เห็นว่า “สี่แผ่นดิน” เป็นนวนิยายที่แต่งขึ้นด้วยจุดประสงค์ทางการเมืองที่ต้องการจะเชิดชูอุดมการณ์กษัตริย์นิยม และต่อสู้กับแนวทางของรัฐบาลในทศวรรษ 2490 ที่ต้องการลดบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ “สี่แผ่นดิน” บรรยายภาพความรุ่งเรืองในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และพยายามชี้ให้เห็นว่าการปฏิวัติเมื่อ พ.ศ. 2475 ได้นำมาซึ่งความตกต่ำทางสังคมและการเมือง ผู้เขียนบทความแบ่งการนำเสนอออกเป็น 2 ส่วน ส่วนแรกว่าด้วยสถานะของสถาบันพระมหากษัตริย์หลัง พ.ศ. 2475 จนถึงกลางทศวรรษ 2490 และบทบาทของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช และส่วนที่สองว่าด้วยภาพลักษณ์ของสมัยรัชกาลที่ 5 ถึงรัชกาลที่ 8 ตามที่ปรากฏในนวนิยายเรื่องนี้

สถานะของสถาบันพระมหากษัตริย์หลัง พ.ศ. 2475 และบทบาทของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช

การปฏิวัติเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 นำมาซึ่งการล่มสลายของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงยินยอมเป็นพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญด้วยการลงพระปรมาภิไธยในรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวและฉบับถาวรเมื่อวันที่ 27 มิถุนายน พ.ศ. 2475 และวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2475 ตามลำดับ เจ้านายหลายพระองค์ที่มีอำนาจและอิทธิพลอย่างมากในยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์ต่างพากันเสด็จออกไปประทับ ณ ต่างประเทศ เช่น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เสด็จไปประทับที่เมืองปิ่นัง สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าฯ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต เสด็จไปประทับ

¹ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช, *สี่แผ่นดิน* (กรุงเทพฯ: ธนาคารกรุงเทพ พาณิชยกรรม จำกัด, 2534), ไม่ปรากฏเลขหน้า.

ที่เกาะชวา พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน เสด็จไปประทับที่สิงคโปร์ เป็นต้น

ความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับรัฐบาลในระบอบใหม่เป็นไปอย่างไม่ราบรื่น งานวิจัยของอรรถจักร์ สัตยานุรักษ์¹ ได้ชี้ให้เห็นว่า แม้รัชกาลที่ 7 จะทรงยินยอมเป็นพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญแล้วก็ตาม หากแต่พระองค์ก็ยังทรงยึดมั่นในโลกทัศน์ที่ว่าพระมหากษัตริย์เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการกำหนด “วิถีของประวัติศาสตร์” ที่จะนำความเจริญมาสู่ประเทศชาติ* โลกทัศน์ดังกล่าวนำมาซึ่งความขัดแย้งกับรัฐบาล การเกิดกบฏบวรเดชใน พ.ศ. 2476 ซึ่งมีจุดประสงค์เพื่อต้องการฟื้นฟูพระราชอำนาจก็ยิ่งทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างพระองค์กับรัฐบาล ร้าวฉานมากขึ้นไปอีก และเมื่อรัฐบาลไม่ตอบสนองข้อเรียกร้องของพระองค์ที่จะทรงมีพระราชอำนาจในการเลือกสมาชิกสภาประเภทที่สองและในการยับยั้งร่างกฎหมายต่าง ๆ มากขึ้น พระองค์จึงสละราชสมบัติเมื่อวันที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2477 และประทับอยู่ ณ ประเทศอังกฤษจนเสด็จสวรรคตใน พ.ศ. 2484

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล (พ.ศ. 2477 - 2489) พระองค์แทบจะมิได้มีบทบาททางการเมืองและสังคมเลย เนื่องด้วยยังทรงพระเยาว์และศึกษาอยู่ ณ ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์อย่างพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ก็ทรงเป็นมิตรกับรัฐบาลในยุคนั้น สถานะของสถาบันพระมหากษัตริย์ยิ่งตกต่ำลงไปอีกเมื่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม ขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีระหว่าง พ.ศ. 2481 ถึง พ.ศ. 2487 และเน้นการเสริมสร้างอำนาจด้วย “ลัทธิผู้นำ” และมองว่าพระมหากษัตริย์นั้น “ยังเป็นเด็กเห็นแต่รูป”² ที่ไม่อาจยึดเป็นที่พึ่งได้² มีการตัดเพลงสรรเสริญพระบารมีให้สั้นลง รวมทั้งมีการฟ้องร้องรัชกาลที่ 7 เกี่ยวกับทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ที่ทรงโอนย้ายไปไว้ในต่างประเทศอีกด้วย

หลังสงครามโลกครั้งที่สอง กลุ่มการเมืองของนายปรีดี พนมยงค์ ได้ขึ้นเป็นรัฐบาลแทนที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม และประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่เมื่อวันที่ 9 พฤษภาคม

* ปรากฏในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว แนวคิดทางเวลาของไทยยังคงเป็นไปตามจักรวาลวิทยาแบบไตรภูมิซึ่งเชื่อว่าสังคมจะเดินไปสู่ความเสื่อมตามกฎธรรมชาติโดยไม่มีผู้ใดควบคุมหรือจุดรั้งได้ แต่เมื่อถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แนวคิดเรื่อง “ผู้กำหนดวิถีของประวัติศาสตร์” ได้ก่อตัวขึ้นโดยถือว่าพัฒนาการของสังคมเกิดจากมนุษย์เป็นผู้กระทำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระมหากษัตริย์ที่เป็นผู้นำพาความเปลี่ยนแปลงและความก้าวหน้ามาสู่แผ่นดิน ดูรายละเอียดใน อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชนชั้นผู้นำไทย ตั้งแต่รัชกาลที่ 4 ถึงพุทธศักราช 2475 (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541), 59-75.

² ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, *ประวัติการเมืองไทย 2475-2500* (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2544), 187.

พ.ศ. 2489 แม้ว่ารัฐธรรมนูญฉบับนี้จะประนีประนอมกับพระมหากษัตริย์อยู่บ้าง เช่น การให้พระมหากษัตริย์สามารถออกกฎหมายในสถานการณ์ฉุกเฉินได้โดยไม่ต้องรอความเห็นชอบจากรัฐสภา (จนสภาพการณ์เข้าสู่ปกติแล้วจึงนำกฎหมายดังกล่าวเข้าสู่รัฐสภาในภายหลัง) หรือการยอมให้เจ้านายตั้งแต่ชั้นหม่อมเจ้าขึ้นไปสามารถเล่นการเมืองได้ เป็นต้น³ หากแต่กลุ่มของปรีดีก็ยังสามารถกุมอำนาจในสภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภา (วุฒิสภา) เอาไว้ได้ ฝ่ายกษัตริย์นิยมซึ่งมิได้รับประโยชน์เต็มที่จากรัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวจึงมีส่วนสำคัญในการกล่าวหาว่าปรีดีอยู่เบื้องหลังการสวรรคตอย่างเป็นทางการของรัชกาลที่ 8 เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ. 2489 และฝ่ายกษัตริย์นิยมนี้เองที่สนับสนุนให้จอมพลผิน ชุณหะวัณ ทำการรัฐประหารโค่นล้มรัฐบาลของหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ ซึ่งเป็นฝ่ายปรีดีเมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2490

รัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว พ.ศ. 2490 หรือที่เรียกกันว่า “รัฐธรรมนูญใต้ตุ่ม” ของคณะรัฐประหารจะเอื้อประโยชน์ต่อสถาบันพระมหากษัตริย์มากกว่าฉบับเดิม อาทิ พระมหากษัตริย์สามารถแต่งตั้งบุคคลขึ้นดำรงตำแหน่งเป็น “อภิรัฐมนตรี” เพื่อทำหน้าที่ให้คำปรึกษาแก่พระองค์ได้ พระมหากษัตริย์ทรงมีอำนาจในการแต่งตั้งนายกรัฐมนตรี โดยมีประธานคณะอภิรัฐมนตรีเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ (แทนที่จะเป็นประธานรัฐสภา) รวมทั้งทรงมีพระราชอำนาจในการแต่งตั้งบุคคลเพื่อดำรงตำแหน่งสมาชิกวุฒิสภาอีกด้วย⁴ และถึงแม้ว่าต่อมารัฐธรรมนูญฉบับถาวร พ.ศ. 2492 จะลดทอนพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ไปบางส่วน เช่น การยกเลิกอภิรัฐมนตรีและเปลี่ยนมาเป็นองคมนตรีซึ่งมีหน้าที่เฉพาะการให้คำปรึกษาแก่พระมหากษัตริย์เท่านั้น โดยไม่มีอำนาจลงนามรับสนองพระบรมราชโองการแต่งตั้งนายกรัฐมนตรีดังเช่นที่รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2490 ให้อำนาจไว้ เป็นต้น หากแต่พระองค์ก็ยังทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการแต่งตั้งสมาชิกวุฒิสภา และมีการขยายเวลาที่จะทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยในร่างกฎหมายต่าง ๆ จากเดิม 30 วัน เป็น 120 วัน นอกจากนี้ ยังทรงมีพระราชอำนาจในการควบคุมสำนักพระราชวังและทรัพย์สินส่วนพระองค์มากขึ้นอีกด้วย⁵

จะเห็นได้ว่าในต้นทศวรรษ 2490 คณะรัฐประหารและจอมพล ป. ซึ่งกลับมาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีกครั้งใน พ.ศ. 2491 มีท่าทีประนีประนอมกับสถาบันพระมหากษัตริย์พอสมควร สาเหตุประการหนึ่งมาจากการที่คณะรัฐประหารยังมีอำนาจที่ไม่มั่นคงสมบูรณ์เห็นได้จากการเกิดความเคลื่อนไหวต่อต้านคณะรัฐประหารอยู่บ่อยครั้ง ไม่ว่าจะเป็นกบฏเสนาธิการในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2491 กบฏวังหลวงในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2492 และกบฏแมนฮัตตัน

³Kobkua Suwannathat-Pian, *Kings, Country and Constitutions: Thailand's Political Development 1932-2000* (London: RoutledgeCurzon, 2004), 49.

⁴Ibid., 49.

⁵Ibid., 52.

ในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2494 คณะรัฐประหารจึงจำเป็นต้องรักษาความสัมพันธ์กับสถาบันพระมหากษัตริย์เอาไว้ก่อน การประนีประนอมอย่างหนึ่งที่ได้ชัดก็คือ รัฐบาลใน พ.ศ. 2493 ยินยอมให้สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7 อัญเชิญพระบรมอัฐิของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกลับมายังประเทศไทย รวมทั้งพระศพของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าฯ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต พระบรมวงศ์ผู้ทรงอำนาจในช่วงปลายยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ก็ได้รับการเชิญให้นำกลับมาพระราชทานเพลิงด้วย

อย่างไรก็ตาม ในปลาย พ.ศ. 2494 หลังจากปราบกบฏแมนฮัตตันได้สำเร็จ คณะรัฐประหารดูจะมีความมั่นใจในอำนาจของตนมากขึ้น ขณะที่ฝ่ายกษัตริย์นิยมก็รอคอยการกลับมาประทับ ณ ประเทศไทยอย่างถาวรของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินี (พระอิสริยยศในขณะนั้น) ซึ่งจะทำให้ฝ่ายกษัตริย์นิยมรวมตัวกันได้เข้มแข็งมากขึ้น จอมพล ป. จึงชิงลงมือทำรัฐประหารในวันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ. 2494 มีการยกเลิกรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2492 และหันกลับไปใช้รัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2475 (แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2495) รัฐธรรมนูญฉบับนี้ยกเลิกพรรคการเมือง และให้ผู้สมัครรับเลือกตั้งต้องสมัครโดยอิสระ วุฒิสมาชิกจากการแต่งตั้งของคณะรัฐประหาร แทนที่จะเป็นการแต่งตั้งโดยพระมหากษัตริย์ดังเช่นที่รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2492 ระบุไว้ เท่ากับว่าพระมหากษัตริย์ไม่อาจจะทรงใช้อำนาจทางการเมืองผ่านวุฒิสภาได้อีกต่อไป ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกับสถาบันพระมหากษัตริย์หลัง พ.ศ. 2494 จึงเริ่มตึงเครียดขึ้นอีกครั้ง และนวนิยายเรื่อง “สี่แผ่นดิน” ของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ก็ปรากฏตัวขึ้นมาภายใต้บริบททางการเมืองดังกล่าว

โดยทั่วไปเราอาจจะมองว่า ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ เป็นบุคคลที่มีความเป็นกษัตริย์นิยมมาแต่เดิมด้วยชาติกำเนิดที่เป็นพระราชปนัดดา (เหลน) ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย อีกทั้งบิดาและมารดาของเขาก็เป็นผู้ใกล้ชิดสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว อย่างไรก็ตาม สายชล สัตยานุรักษ์ ให้มุมมองที่ต่างออกไปว่า ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ มิได้เป็นนักกษัตริย์นิยมมาแต่เดิม หากแต่มีความยึดหยุ่นทางการเมืองอย่างมาก โดยในต้นทศวรรษ 2490 เขาร่วมงานกับจอมพล ป. โดยเป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงพาณิชย์ นอกจากนี้ เขายังเขียนบทความลงหนังสือพิมพ์เพื่อสนับสนุนจอมพล ป. และโจมตีนักการเมืองฝ่ายกษัตริย์นิยมอย่างนายควง อภัยวงศ์ หัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์อยู่เสมอ⁶ และในหนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่งเมื่อ

⁶สายชล สัตยานุรักษ์, *คึกฤทธิ์กับประวัติศาสตร์ “ความเป็นไทย”*. เล่ม 1 (กรุงเทพฯ: มติชน, 2550), 63-65.

วันที่ 3 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2492 เขาถึงกับเปรียบระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ว่าเป็น “สังกะโลก ร้าวชำรุด”⁷

การเกิดกบฏแมนฮัตตันในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2494 ทำให้ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ต้องปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์ทางการเมืองของตนเอง กบฏครั้งนี้ทำให้จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และพลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์ มีอำนาจมากขึ้น และสะท้อนความเปราะบางในอำนาจของจอมพล ป. ดังนั้น ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ จึงไม่อาจจะพึ่งพาจอมพล ป. ได้ถาวรตลอดไป ขณะเดียวกัน การเสด็จกลับมาประทับ ณ ประเทศไทยเป็นการถาวรของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ในปลาย พ.ศ. 2494 ก็ทำให้ฝ่ายกษัตริย์นิยมจะมีพลังในการต่อสู้ทางการเมืองมากขึ้น ในปีนั้นเอง ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ จึงสวมบทบาทนักกษัตริย์นิยมเพื่อสร้างฐานอำนาจให้กับตนเอง รวมทั้งยังช่วยรองรับปฏิบัติการทางวาทกรรม (discursive practice) ที่เกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์อีกด้วย⁸ และนี่ก็เป็นจุดเริ่มต้นของการเขียนนวนิยาย “สี่แผ่นดิน”

แผ่นดินที่หนึ่ง: พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

(พ.ศ. 2435 - 2453)⁹

รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นยุคที่สยามเปลี่ยนรูปแบบการปกครองจากรัฐจารีตแบบอยุธยาเป็นรัฐสมัยใหม่ (modern state) ที่พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งสมบูรณาญาสิทธิราชย์อย่างแท้จริง งานวิจัยของกุลลดา เกษบุญชู-มีด¹⁰ ได้ชี้ว่าชนชั้นนำของสยามในเวลานั้นได้นำเอาส่วนเกินทางเศรษฐกิจที่เพิ่มขึ้นหลังจากทำสนธิสัญญาบาวริงใน พ.ศ. 2398 มาเป็นฐานในการสร้างกลไกของรัฐสมัยใหม่ นั่นคือ ระบบราชการสมัยใหม่ และกองทัพสมัยใหม่ ผู้มีอำนาจดั้งเดิมในหัวเมืองต่าง ๆ ถูกทำลายและแทนที่ด้วยข้าราชการที่เป็นคนของรัฐบาลที่กรุงเทพฯ นับเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ไทยที่ศูนย์กลางอำนาจสามารถจะควบคุมพื้นที่ต่าง ๆ ในพระราชอาณาเขตได้อย่างเป็นรูปธรรม

นอกจากจะสลายอำนาจในท้องถิ่นแล้ว รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์สยามยังได้ดำเนินการสลายความผูกพันที่ผู้คนมีต่อท้องถิ่น และชักจูงให้หันมาผูกพันกับแกนกลางที่เรียกว่า “ชาติ”

⁷ เรื่องเดียวกัน, 107.

⁸ เรื่องเดียวกัน, 146.

⁹ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงครองราชย์ระหว่าง พ.ศ. 2411 ถึง พ.ศ. 2453 หากแต่ในเรื่องสี่แผ่นดินจะกล่าวถึงเฉพาะช่วงครึ่งหลังของรัชกาล คือตั้งแต่ พ.ศ. 2435 อันเป็นที่ “พลอย” ตัวเอกของเรื่องมีอายุได้ 10 ปี บทความนี้จึงขอใช้ปีดังกล่าวเป็นปีเริ่มต้นแผ่นดินที่หนึ่ง

¹⁰ Kullada Kesboonchoo Mead, *The Rise and Decline of Thai Absolutism* (London: Routledge Curzon, 2004), passim.

(nation) อันมีพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์กลาง กลไกสำคัญประการหนึ่งในการสร้างความ เป็นชาติก็คือ การปลูกฝังผ่านระบบการศึกษาและแบบเรียนมาตรฐานที่ทางกรุงเทพฯ เป็นผู้กำหนดขึ้น โดยใน พ.ศ. 2441 รัชกาลที่ 5 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส จัดตั้งแผนปรับปรุงการศึกษาในเขตหัวเมืองเพื่อขยายระบบการศึกษา แบบมาตรฐานออกไปทั่วประเทศ¹¹ ส่วนสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ทรงพระนิพนธ์เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ขึ้นมาใหม่ เพื่อชี้ให้เห็นว่า พระมหากษัตริย์มีบทบาทสำคัญในสังคมไทยตลอดมาตั้งแต่ยุคสุโขทัย สถานะอันสูงส่งของ พระมหากษัตริย์ปรากฏชัดในแบบเรียนวิชา “ธรรมจริยา” เมื่อ พ.ศ. 2445 ที่ระบุไว้ว่า “พระมหากษัตริย์พระองค์เดียว ก็พระเดชาณุภาพปกครองแผ่ไปได้ทั่วพระราชอาณาเขตร, เหมือนดวงอาทิตย์ดวงเดียว ส่องสว่างไปได้ทั่วโลก”¹²

ใน “สี่แผ่นดิน” ก็เช่นเดียวกัน ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ พยายามชี้ให้เห็นความสำคัญของ พระมหากษัตริย์ในฐานะที่เป็นศูนย์กลางของประเทศ ดังความรู้สึกของพลอยที่ได้มีโอกาสตาม เสด็จพระราชดำเนินไปยังพระราชวังบางปะอินโดยทางรถไฟ ความว่า

ทรงทักทายปราศรัยกับข้าราชการที่มาส่งเสด็จด้วยข้าราชการบ้าง ด้วย เรื่องส่วนตัวบ้าง พลอยได้ยินพระราชดำรัสแว่ว ๆ ถึงเรื่องถนนหนทางบ้าง เรื่องการปกครองหัวเมืองบ้าง ตลอดจนเรื่องลูกใครเรียนหนังสือ เมียใคร เจ็บไข้ไม่สบายก็ทรงไต่ถาม ตั้งแต่เรื่องใหญ่จนเรื่องเล็ก ดูเหมือนจะทรงทราบ โดยละเอียดไปสิ้น ไม่มีเรื่องใดที่จะใหญ่ไปหรือเล็กไปสำหรับพระองค์ ทุกคนในที่นั้นรู้สึกชีวิตทุกทางทุกด้าน ทั้งในเรื่องส่วนตัวและเรื่องการทำงาน กำลังถูกนำออกพิจารณา โดยผู้ใหญ่คนหนึ่ง ที่ทราบเรื่องราวทั้งปวงดีกว่า คนอื่น และการซักถามหรือแนะนำนั้นก็กระทำโดยเจตนาดียิ่งกว่าที่จะ หาได้ในที่ใด เพราะผู้ใหญ่นั้นเป็นเจ้าของชีวิต เป็นทั้งผู้ดำรงรักษาและเป็น ทั้งผู้ที่อาจทำลายชีวิตทั้งปวงที่รวมกันอยู่ในเมืองไทย¹³

¹¹ ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคริส เบเคอร์, เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงเทพฯ (กรุงเทพฯ: ซิลค์เวอร์มบุคส์, 2542), 392.

¹² อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชนชั้นผู้นำไทยตั้งแต่รัชกาลที่ 4 ถึงพุทธศักราช 2475, 185.

¹³ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช, สี่แผ่นดิน, 305-306.

นอกจากนี้ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ยังได้ชี้ให้เห็นความจงรักภักดีที่ราษฎรมีต่อพระองค์ในฐานะที่ทรงเป็นศูนย์กลางของสิ่งประดิษฐ์ใหม่ที่เรียกว่า “ชาติ” ดังความรู้สึกของพลอยขณะที่นั่งอยู่บนรถไฟหลวงว่า

รัศมีแห่งความจงรักภักดีจากคนนับพันนับหมื่นเรียงรายตามบ้านช่องและไร่นาพุ่งเข้ามาจับหัวใจ เวลาไปไหนมาไหนตามลำพังพลอยไม่เคยรู้สึกว่าจะชาวบ้านร้านตลาด และบ้านช่องเรียกสวนที่ได้เห็นตามทางนั้นมีความสัมพันธ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แต่คราวนี้พลอยแลเห็นความสัมพันธ์นั้นได้ชัด ไม่ว่าจะบ้านไหนช่องไหน ไม่ว่าจะเป็นคนหมู่ใดกลุ่มใด ล้วนแต่เป็นบ้านหรือคนในครอบครัวเดียวกันทั้งสิ้น¹⁴

นอกจากการเป็นศูนย์กลางของชาติแล้ว “สี่แผ่นดิน” ยังชี้ให้เห็นความเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงใกล้ชิดกับประชาชนอีกด้วย หมายความว่า ทรงเป็นบุคคลที่ราษฎรทั่วไปสามารถ “เข้าถึง” ได้ ดังที่ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ได้บรรยายเกี่ยวกับการเสด็จประพาสต้นและ “เพื่อนต้น” ของรัชกาลที่ 5 ความว่า

พระเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสต้นหลายครั้งหลายครา เสด็จไปตามจังหวัดต่าง ๆ ปะปนไปกับหมู่ราษฎร และเสด็จเยี่ยมเยียนราษฎรถึงบ้านช่อง โดยที่ราษฎรมิได้รู้ว่าพระองค์เป็นผู้ใด ในการเสด็จประพาสแบบนี้ ได้ทรงรู้จักคุ้นเคยกับราษฎรในชนบทหลายคน โปรดให้เรียกว่า **เพื่อนต้น** และโปรดเกล้าฯ ให้เพื่อนต้นนี้เข้าเฝ้าฯ แห่นได้ทุกโอกาส เกือบทุกครั้งก็เพื่อนต้นมาเฝ้าฯ ที่พระราชวังดุสิต ก็เสด็จออกรับที่เรือนต้นอย่างกันเอง ... ชาวบ้านเหล่านั้นสามารถพูดคุยกับพระเจ้าอยู่หัวได้อย่างระหว่างคนต่อคน มิใช้อย่างระหว่างเจ้าชีวิตและไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน ... (เน้นโดย ม.ร.ว. คึกฤทธิ์)¹⁵

ชีวิตในแผ่นดินที่หนึ่งของพลอยปิดฉากลงพร้อมกับการสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อวันที่ 23 ตุลาคม พ.ศ. 2453 วันดังกล่าวเป็นวันที่มีดมนในชีวิตของทุก ๆ คนในเรื่อง บรรยายากาศทั่วกรุงเทพฯ แสดง “ความโศกสลดในความวิปโยคอันยิ่งใหญ่” และตัวของพลอยเองก็แทบจะไม่เชื่อข่าวการสวรรคตในครั้งนี้ ด้วยเหตุผลที่ว่า “พลอย

¹⁴ เรื่องเดียวกัน, 306-307.

¹⁵ เรื่องเดียวกัน, 357-358.

เกิดมาในแผ่นดินของท่านที่รู้สึกว่าเป็นสุขแต่น้อยคุ่มใหญ่ มีชีวิตอยู่ได้ด้วยความแน่นอน เหมือนกับว่ามีต้นไม้ใหญ่คุ่มกันอยู่ให้ได้รับความร่มเย็นเพราะพระบารมี”¹⁶

แผ่นดินที่สอง: พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2453 - 2468)

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ปัญหาภายในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เริ่มปรากฏชัด เพราะแม้จะมีหลักการที่ชัดเจนว่า ความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงานของข้าราชการนั้นขึ้นอยู่กับความรู้ความสามารถ หรือที่เรียกว่าระบบคุณธรรม (merit system) เป็นหลัก หากแต่ในทางปฏิบัติพระมหากษัตริย์นำเรื่อง “ชาติกำเนิด” มาเป็นปัจจัยสำคัญในการเลื่อนยศตำแหน่งของข้าราชการ ผู้ที่ก้าวหน้าในราชการจึงมักจะเป็นผู้ที่มีชาติกำเนิดสูง หรือไม่ก็เป็นผู้ที่สามารถสร้างความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ (patronage system) กับเจ้านาย หรือเรียกอีกอย่างได้ว่าการ “ประจบ” นั่นเอง¹⁷ พระราชจริยวัตรส่วนพระองค์ของรัชกาลที่ 6 ก็ยิ่งตอกย้ำว่าความเจริญในหน้าที่ราชการนั้นขึ้นอยู่กับ การประจบเจ้านายเป็นสำคัญ ดังที่นายทหารยศร้อยตรีคนหนึ่งได้กล่าวถึงการได้ดิบได้ดีของมหาดเล็กในรัชกาลที่ 6 ว่า “พวกเราทำการเหนื่อยแทบตายไม่เห็นได้อะไร อ้ายมันเด่น ๆ ร่ำ ๆ เท่านั้น ได้ตั้งร้อยชั่งพันชั่ง”¹⁸ ปัญหาเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งนำไปสู่การเกิดกบฏ ร.ศ. 130 เมื่อ พ.ศ. 2454

รัชกาลที่ 6 ทรงตระหนักดีถึงความไม่มั่นคงในพระราชอำนาจ ดังที่ในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2453 ทรงห้ามการฉายภาพยนตร์เกี่ยวกับการโค่นล้มระบอบกษัตริย์ในโปรตุเกส ด้วยเกรงว่าราษฎรจะ “ฟังสรวนและคิดการไม่ดีต่าง ๆ ได้”¹⁹ และหลังจากเกิดกบฏ ร.ศ. 130 พระองค์ก็ย้ายไปประทับยังพระบรมมหาราชวังอยู่พักใหญ่เพื่อความปลอดภัย การปฏิวัติรัสเซียเมื่อ พ.ศ. 2460 ทำให้รัชกาลที่ 6 ทรงตระหนักในความไม่มั่นคงของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มากขึ้นไปอีก และทรงขอความเห็นเกี่ยวกับสาเหตุการล่มสลายของราชวงศ์โรมานอฟจากสมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานารถ ซึ่งเคยศึกษา ณ ประเทศรัสเซียมาก่อน²⁰ แต่จนกระทั่งเสด็จสวรรคตใน พ.ศ. 2468 ก็ได้มีความพยายามของรัฐบาลสยามในการปรับปรุงระบอบการปกครองอย่างจริงจัง

¹⁶ เรื่องเดียวกัน, 358-359.

¹⁷ Kullada, *The Rise and Decline of Thai Absolutism*, 120-121.

¹⁸ อัจฉราพร กมุทพิสมัย, *กบฏ ร.ศ. 130 กบฏเพื่อประชาธิปไตย: แนวคิดทหารใหม่* (กรุงเทพฯ: อมรินทร์วิสาหการ, 2542), 125-126.

¹⁹ राम วชิราวุธ (นามแฝง), *ประวัติต้นรัชกาลที่ 6* (กรุงเทพฯ: มติชน, 2546), 165.

²⁰ ส. ศิวรักษ์, *สถาบันพระมหากษัตริย์กับอนาคตของประเทศไทย* (กรุงเทพฯ: สถาบันสันติประชาธรรม และมูลนิธิเสฐียรโกเศศ-นาคะประทีป, 2539), 21.

ปัญหาสำคัญอีกเรื่องหนึ่งในปลายรัชกาลที่ 6 คือปัญหาการเงินและการคลังงบประมาณแผ่นดินขาดดุลอย่างรุนแรงโดยเพิ่มจาก 2.3 ล้านบาทใน พ.ศ. 2465 เป็น 2.6 ล้านบาท และ 4.5 ล้านบาทใน พ.ศ. 2466 และ พ.ศ. 2467 ตามลำดับ²¹ เซอร์เอ็ดเวิร์ด คูก (Sir Edward Cook) ที่ปรึกษาการเงินของรัฐบาลสยามในยุคนั้นให้ความเห็นว่า สาเหตุมาจากค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะค่าใช้จ่ายในราชสำนักซึ่งสูงกว้างงบประมาณด้านการศึกษาถึง 4 เท่า และมากกว่างบประมาณการสร้างถนนหนทางถึง 5 เท่า²²

แม้ว่าสมัยรัชกาลที่ 6 จะเต็มไปด้วยปัญหาตามที่ได้กล่าวมาข้างต้น หากแต่ใน “สี่แผ่นดิน” รัชกาลที่ 6 ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ผู้ปรีชาสามารถ แม้จะทรงมีพระราชจริยวัตรบางประการที่ทำให้ตัวเอกของเรื่องอย่างพลอยต้องตะขิดตะขวงใจบ้าง เช่น การที่ทรงนิยมเล่นละคร เป็นต้น แต่พระองค์ก็ “ช่างสง่างามอะไรอย่างนี้ แลดูสว่างไปทั้งองค์ เหมือนกับมีไฟอะไรฉายออกมาจากข้างใน ผิดกับมนุษย์ธรรมดาสามัญอื่น ๆ”²³ ส่วน “คุณเปรม” สามีของพลอย ซึ่งก้าวหน้าในหน้าที่ราชการจนได้เป็นพระยาบทมาลย์บำรุงในปลายรัชกาลก็กล่าวว่า รัชกาลที่ 6 ทรงเป็น “คนดี คนฉลาด มีความรู้กว้างขวางมากกว่าใครทั้งหมดที่ฉันได้เคยเห็นมา”²⁴ นอกจากนี้ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ยังได้บรรยายสภาพอันรุ่งเรืองของไทยในต้นรัชกาลที่ 6 ไว้ว่า

ในระยะเวลาต้นรัชกาลที่ 6 นั้น เมืองไทยกำลังอยู่ในสมัยที่สมบูรณ์พูนสุขอย่างยอดเยี่ยมสมัยหนึ่ง หลังจากการทำงาน การก่อสร้างตัวมาแต่แผ่นดินก่อน ๆ ผลดีต่าง ๆ ที่พึงจะเกิดขึ้นจากความอุตสาหกรรมเฟื่องฟูของคนแต่ก่อน ก็มาตกแก่คนในยุคนั้น ความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง ทรัพย์สินสมบัติของบ้านเมือง และของเอกชน ที่ได้สะสมเอาไว้ต่างมารวมกันก่อให้เกิดความสุขกายสบายใจ และชีวิตที่ไม่มียกังวลแก่คนเป็นจำนวนมาก²⁵

สำหรับเรื่องความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่ราชการ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ก็จะแบ่งรับแบ่งสู้ว่าจริงอยู่ที่การ “ประจบเจ้านาย” อาจเป็นหนทางก้าวหน้าในชีวิตราชการ หากแต่ก็นั้นก็ได้เป็นการปิดโอกาสของคนอื่น ๆ เสียเลยทีเดียว ดังที่ได้บรรยายไว้ว่า

²¹Stephen L.W. Greene, *Absolute Dreams: Thai Government Under Rama VI, 1910-1925* (Bangkok: White Lotus, 1999), 159-160.

²²เบนจามิน เอ. บัทสัน, *อวสานสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในสยาม*, บรรณาธิการแปลโดย กาญจณี ละอองศรี และยุพา ชุมจันทร์ (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2543), 23-24.

²³ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช, *สี่แผ่นดิน*, 653.

²⁴เรื่องเดียวกัน, 713.

²⁵เรื่องเดียวกัน, 612.

ราชสำนักในสมัยนั้นเป็นราชสำนักเปิด และเปิดด้วยความกว้างขวาง ไม่จำกัด
ชั้นวรรณะ หรือชาติตระกูลของผู้ที่จะเข้าไปอยู่ในนั้นได้ คนใดก็ตาม ที่
ปฏิบัติตนต้องพระราชอัธยาศัย หรือมีผู้ใหญ่ถวายเป็นศิษย์หรือฝากฝังกับคนที่
ใกล้ชิด ก็มีโอกาที่จะได้เข้าพระราชสำนัก และมีโอกาที่จะบำเพ็ญตนให้
รุ่งเรืองต่อไป โอกาสนั้นมีเท่ากันสำหรับคนทุกคน ไม่ว่าบุคคลนั้นจะเกิดมา
เป็นเจ้านายในราชสำนักหรือเป็นนายกเข็ญใจ²⁶

เมื่อ “อั้น” บุตรชายของพลอยซึ่งเดินทางไปศึกษา ณ ประเทศฝรั่งเศส ได้เขียน
จดหมายกลับมาหาพลอย โดยมีเนื้อหาวิพากษ์วิจารณ์ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และเสนอ
ให้สยามมีการปกครองในระบอบประชาธิปไตย คุณเปรมในฐานะข้าราชการที่รับใช้ใกล้ชิด
รัชกาลที่ 6 ก็ได้พูดกับพลอยเป็นทำนองตอบโต้จดหมายของบุตรชายว่า

เรื่องการปกครองเมืองนอกนะหรือ ก็ไม่เห็นเสียหายอะไรนี่ กลับจะดีเสียอีก
ฉันได้ยินในหลวงรับสั่งเรื่องเหล่านี้ในโต๊ะเสวยอยู่เสมอ เหมือนกับท่านมี
พระประสงค์จะสอนให้คนรู้ไว้ แต่ท่านรับสั่งว่า เรื่องนี้ต้องสอนกันไปหา
ทำหุหนหันพลันแล่นไปไม่ดี อาจถึงเสียหายแก่บ้านเมืองได้ อย่างเรื่องเมือง
ดุสิตธานีที่วังพญาไทนั้น คนที่ไม่รู้จักพูดกันเองง่าย ๆ ว่า ในหลวงท่านเล่น
บ้านตุ๊กตาเหมือนเด็ก ๆ แต่พวกเราที่อยู่ใกล้ชิดรู้ดี ว่าท่านมีพระประสงค์
จะสอนให้คนรู้ถึงเรื่องการปกครองที่เขาทำกันที่เมืองนอก (เน้นโดย
ผู้เขียนบทความ)²⁷

จะเห็นได้ว่าคุณเปรมทำหน้าที่เสมือน “ร่างทรง” ของวาทกรรมกษัตริย์นิยม ที่มัก
จะเสนอว่าการปฏิวัติเมื่อ พ.ศ. 2475 เป็นการ “ชิงสุกก่อนห่าม” เพราะราษฎรยังไม่มีพร้อม
อีกทั้งสถาบันพระมหากษัตริย์ก็ได้ทรงวางแผนการนำประเทศไปสู่การปกครองแบบประชาธิปไตย
มานานแล้ว และหนึ่งในการเตรียมการดังกล่าวก็คือ “เมืองจำลองดุสิตธานี” นั่นเอง

นอกจากนี้ “สี่แผ่นดิน” มิได้ให้ความสำคัญกับปัญหาการเงินและการคลังในปลาย
รัชกาลที่ 6 เลย สำหรับ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ความฟุ้งเฟ้อของราชสำนักยุคนั้นเป็น “สัญลักษณ์
ของยุคที่บริบูรณ์” และ “มิได้มีใครเห็นเป็นของเสียหาย และมีได้มีใครมองดูด้วยสายตาที่มี
ความอิจฉาริษยา ตรงกันข้าม คนส่วนมากกลับมองดูความเป็นอยู่อย่างนั้นแล้ว เห็นเป็นมาตรฐาน

²⁶ เรื่องเดียวกัน, 711.

²⁷ เรื่องเดียวกัน, 695.

ที่จะต้องดำเนินตาม” อีกทั้งรายจ่ายส่วนพระองค์ที่มากขึ้นของรัชกาลที่ 6 สะท้อน “พระราชหฤทัยอันเต็มไปด้วยพระเมตตาเผื่อแผ่แก่คนทั้งปวง”²⁸ หรือเท่ากับอธิบายว่า ปัญหาการเงินและการคลังในปลายรัชกาลที่ 6 มิได้สะท้อนความไร้ประสิทธิภาพของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ หากแต่สะท้อนพระมหากรุณาธิคุณที่ทรงมีแก่ผู้คนที่หลาย

แผ่นดินที่สาม: พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2468 - 2477)

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักถึงปัญหาของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ดังที่ได้ทรงบันทึกไว้เมื่อ พ.ศ. 2469 ว่า “วันเวลาของการปกครองแบบผู้นำถืออำนาจสิทธิ์ขาดแต่ผู้เดียวใกล้จะหมดลงทุกที”²⁹ พระองค์จึงทรงแต่งตั้งพระบรมวงศ์ชั้นผู้ใหญ่กลุ่มหนึ่งเป็น “อภิรัฐมนตรีสภา” เพื่อช่วยถ่วงดุลการใช้อำนาจของพระมหากษัตริย์ อย่างไรก็ตามสมาชิกส่วนใหญ่ของสภาดังกล่าวกลับกลายเป็นพลังอนุรักษ์นิยมที่พยายามต่ออายุให้กับระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เมื่อเค้าโครงร่างรัฐธรรมนูญที่พระองค์โปรดเกล้าฯ ให้พระยาศรีวิสารวาจาจัดทำขึ้นถูกส่งไปให้คณะอภิรัฐมนตรีพิจารณาเมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ. 2475 เค้าโครงดังกล่าวก็ถูกคัดค้านจนไม่อาจประกาศใช้ได้

ปัญหาเศรษฐกิจเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่เร่งให้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ตกต่ำลงไปอีก ในช่วงปีแรก ๆ ของรัชสมัยรัชกาลที่ 7 ทรงพยายามแก้ไขปัญหาการเงินและการคลังที่ค้างค้ำมาแต่ปลายรัชกาลก่อนจนสำเร็จ โดยเมื่อสิ้น พ.ศ. 2472 รัฐบาลสยามสามารถแก้ไขปัญหาการขาดดุลงบประมาณได้ รวมทั้งหนี้สินที่มีมาแต่สมัยรัชกาลที่ 6 ก็ได้ใช้ไปจนหมดสิ้น³⁰ แต่แล้วสภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก (The Great Depression) ใน พ.ศ. 2473 ก็ทำให้สยามต้องเผชิญกับปัญหาอีกครั้ง การส่งออกข้าวและดีบุกลดลง รายได้ของชาวนาลดลงมากถึง 2 ใน 3 และราคาที่ดินก็ตกลง 1 ใน 6 ชาวนาเป็นหนึ่งจำนวนมาก³¹ รัฐบาลแก้ปัญหาด้วยการลดเงินเดือนข้าราชการและลดจำนวนข้าราชการลง (ที่เรียกกันสมัยนั้นว่า “ถูกดูลย์”) หารายได้เพิ่มด้วยการกำหนดภาษีขึ้นใหม่คือ ภาษีรายได้ รวมทั้งเก็บภาษีจากบ้านเรือนและที่ดินในเขตเมือง จนสร้างความไม่พอใจให้กับชนชั้นกลางที่ได้รับผลกระทบเป็นอย่างสูง³² และระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ก็ปิดฉากลงเมื่อคณะราษฎรยึดอำนาจการปกครองในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475

²⁸ เรื่องเดียวกัน, 710-711.

²⁹ บัทสัน, *อวสานสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในสยาม*, 148.

³⁰ เรื่องเดียวกัน, 270-271.

³¹ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, *ประวัติการเมืองไทย 2475-2500*, 98-99.

³² เรื่องเดียวกัน, 109.

สมัยรัชกาลที่ 7 จึงเป็นยุคที่เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่หลวงใน “สี่แผ่นดิน” คุณเปรม สามีของพลอยซึ่งหมดอาลัยตายอยากหลังการสวรรคตของรัชกาลที่ 6 ก็ถูก “ดูลย์” ออกจากราชการหลังเกิดวิกฤตเศรษฐกิจใน พ.ศ. 2473 และเสียชีวิตไม่นานหลังจากนั้น แต่นั่นก็ไม่ได้ทำให้พลอยต้องทุกข์ใจเท่ากับการปฏิวัติใน พ.ศ. 2475 เหตุการณ์ดังกล่าวนอกจากจะกระทบต่อสถาบันพระมหากษัตริย์อันเป็นที่เคารพบูชาของพลอยแล้ว ยังมีผลให้ครอบครัวของพลอยต้องแตกแยกกันอีกด้วย “อัน” บุตรชายของคุณเปรมกับภรรยาป่าวซึ่งพลอยนำมาเลี้ยงเสมือนลูกยังคงจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ ขณะที่ “อัน” บุตรชายคนโตของพลอยกลับเป็นหนึ่งในคณะผู้ก่อการปฏิวัติ พี่น้องทั้งสองคนจึงทะเลาะกันอย่างรุนแรงและทำให้พลอยเสียใจมาก พลอยได้ถาม “อ้อด” บุตรชายคนเล็กถึงสาเหตุที่พี่น้องที่เคยรักกันต้องมาผิดใจกัน ซึ่งอ้อดให้คำตอบว่าสาเหตุทั้งหมดมาจาก “การเมือง” ซึ่งเป็นเรื่องใหม่ที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนในยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์ โดยอ้อดอธิบายอย่างละเอียดว่า

แต่ก่อนนี้เมืองไทยเราไม่มีการเมือง ทุกคนก็ได้แต่ตั้งหน้าทำงานโดยเฉพาะของตน ใครมีหน้าที่อะไรใครก็ทำไป ความคิดความเห็นที่จะมี ก็มีเพียงแต่ในกรอบของการงาน อย่างพี่อันนั้น แต่ก่อนถ้าจะนึกอะไรก็นึกถึงเรื่องทหาร พี่อันก็นึกถึงเรื่องกฎหมาย ทั้งสองคนไม่มีวันที่จะขัดกันได้ เพราะทางที่จะใช้ความคิดเห็นนั้นไปคนละแนวกัน แต่เดี๋ยวนี้ ทั้งพี่อันและพี่อันมีทางที่จะใช้ความคิดเห็นกว้างขวางอย่างแต่ก่อนมาก คือใช้ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเมืองได้ เมื่อทั้งสองคนใช้ความคิดเห็นในเรื่องเดียวกัน มิใช่คนละแนวอย่างแต่ก่อน ถ้าความคิดนั้นตรงกันก็ดีไป ถ้าไม่ตรงกันก็เกิดเรื่อง อย่างที่แม่ได้เห็นแล้ว³³

ถึงแม้ว่าระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์จะล่มสลายไปแล้ว แต่สถาบันพระมหากษัตริย์ยังคงเป็นที่พึ่งสำหรับพลอยอยู่เสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อ “อัน” บุตรชายต้องโทษจนอาจถึงขั้นประหารชีวิตในกรณีกบฏบวรเดชเมื่อ พ.ศ. 2476 พลอยก็หวังว่ารัชกาลที่ 7 จะทรงใช้พระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษ เช่นเดียวกับที่รัชกาลที่ 6 พระราชทานอภัยโทษให้ในกรณีกบฏ ร.ศ. 130 ดังความที่ว่า

³³ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช, สี่แผ่นดิน, 873.

พลอยจำได้ว่าความรู้สึกของคนทั่วไปในขณะนั้น ตรงกันในข้อที่ว่า บุคคลที่ถูกจับในคราวนั้น (หมายถึงกบฏ ร.ศ. 130 - ผู้เขียนบทความ) คงจะไม่มีใครรอดอาญาแผ่นดิน เสียงที่พูดกันนั้นก็ว่า จะต้องหิวขาดทุกคนไป แต่... ในตอนสุดท้าย ได้ทรงพระมหากรุณา ยกโทษประหารเสีย คงเหลือแต่โทษจำ ... พลอยนึกด้วยใจของแม่ที่รักลูก ว่าตาอันมิได้ทำผิดมากมายเหมือนคราวนั้น และก็ดูเหมือนจะรักกันอยู่ทั่วไป ว่าตาอันและคนอื่นอีกเป็นอันมาก ในคดีนั้น ต้องประสพเคราะห์กรรมเพราะความซื่อสัตย์ จงรักภักดี ซึ่งถึงแม้ว่าจะผิดกาลผิดสมัย ก็ยังเป็นความจงรักภักดีอยู่นั่นเอง³⁴

จากข้อความข้างต้น นอกจาก ม.ร.ว. คึกฤทธิ์จะทำให้ผู้อ่านเห็นว่า การเกิดกบฏบวรเดชเป็นไปด้วยความ “จงรักภักดี” แล้ว เขายังได้กล่าวย้อนกลับไปถึงเรื่องที่รัชกาลที่ 6 ไม่พระราชทานโทษประหารแก่คณะผู้ก่อการ ร.ศ. 130 อีกด้วย เหมือนกับต้องการสื่อความว่าสถาบันพระมหากษัตริย์นั้นมีพระเมตตาและเป็นที่พักของราษฎรได้อยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็ในยุคนบูรณาญาสิทธิราชย์ หรือในยุคหลังจากการปฏิวัติแล้วก็ตาม

ดังที่ได้กล่าวไปแล้วว่า หลังการปฏิวัติได้ไม่นาน รัชกาลที่ 7 กับคณะราษฎรก็มีความขัดแย้งกันหลายเรื่อง โดยเฉพาะเรื่องที่รัชกาลที่ 7 ยังทรงต้องการเป็นผู้กำหนด “วิถีแห่งประวัติศาสตร์” ต่อไป ด้วยเหตุนี้จึงทรงเรียกร้องพระราชอำนาจในการแต่งตั้งสมาชิกสภาประเภทที่สอง รวมทั้งพระราชอำนาจในการยับยั้งร่างกฎหมาย ซึ่งรัฐบาลในยุคนั้นไม่เห็นด้วย สุดท้ายพระองค์จึงประกาศสละราชสมบัติ ในเรื่อง “สี่แผ่นดิน” นั้น “พ่อเพิ่ม” พี่ชายของพลอย ได้อธิบายเหตุการณ์ดังกล่าวไว้ว่า

คนสองคนที่ทำอะไรด้วยกัน และตั้งใจทำของอย่างเดียวกัน บางทีก็ขัดกัน ได้มาก ๆ อย่างเวลานี้ ทางฝ่ายรัฐบาลเขาก็ว่าเขาเป็นประชาธิปไตย ในหลวงท่านก็ทรงเป็นประชาธิปไตย และใจฉัน ฉันก็เห็นว่าท่านทรงเป็นประชาธิปไตยมากกว่าใคร ๆ ทั้งหมดในเมืองไทยเราเวลานี้ (เน้นโดยผู้เขียนบทความ) ตรงนี้แหละที่ฉันกลัวนัก ถ้าในหลวงท่านไม่ทรงเป็นประชาธิปไตย ปล่อยให้รัฐบาลเป็นไปแต่ข้างเดียว ก็ไม่สู้กระไร แต่นี่ท่านทรงเป็นประชาธิปไตยและเป็นเอามากกว่าใคร ๆ³⁵

³⁴ เรื่องเดียวกัน, 913.

³⁵ เรื่องเดียวกัน, 904.

จากข้อความข้างต้นดูเหมือน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ต้องการสื่อความว่า ข้อเรียกร้องของ รัชกาลที่ 7 ที่ทรงต้องการพระราชอำนาจเพิ่มเติมนั้นเป็นข้อเรียกร้องที่เป็น “ประชาธิปไตย” ยิ่ง และประเทศไทยก็ไม่อาจจะเป็นประชาธิปไตยได้อย่างสมบูรณ์หากอำนาจยังคงอยู่กับเฉพาะ รัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งของสภาผู้แทนราษฎร ประชาธิปไตยจะสมบูรณ์ได้ต่อเมื่อสถาบัน พระมหากษัตริย์เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างแข็งขันแล้วเท่านั้น

แผ่นดินที่สี่: พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล (พ.ศ. 2477 - 2489)

ความรู้สึกของพลอยที่มีต่อรัชกาลที่ 8 นั้นแตกต่างไปจากความรู้สึกที่มีต่อรัชกาล ก่อน ๆ โดยรู้สึก “รักอันเป็นส่วนตัว หวงแหน เหมือนกับว่าในหลวงรัชกาลที่ 8 เป็นบุคคลที่เป็นของพลอยแท้ ๆ”³⁶ และยังรู้สึกด้วยว่าในอนาคตยุวกษัตริย์พระองค์นี้คงจะต้องทรงเผชิญกับ มรสุมทางการเมืองจากรัฐบาลในระบอบใหม่อยู่ไม่น้อย ดังที่ พลอยพูดกับ “อ้อด” บุตรชาย คนเล็กว่า

เจ้าประคุณเอ๋ย ยังเล็กนัก ทูลกระหม่อมแก้วยังเล็กเหลือเกิน ใครจะไปรู้ว่า
ต่อไปจะเป็นอย่างไร ... สงสารในหลวง ในหลวงเล็กแผ่นดินนี้ ... พอเห็น
พระบรมรูปก็ใจคอหาย ... แล้วก็สงสาร ... สงสารจับจิตจับใจ ... รู้สึกเหมือน
กับว่าใครเขามาจับเอาลูกหลานที่ตัวเล็ก ๆ เอาไปกดขี่ ไปเล่นรังแก
(เน้นโดยผู้เขียนบทความ)³⁷

ในแผ่นดินนี้ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ได้พยายามฉายภาพให้เห็นความเสื่อมถอยของผู้คน ในยุคหลังปฏิวัติ ภาพดังกล่าวสะท้อนออกมาในชีวิตของ “อ้อด” ที่เข้าไปทำงานในกระทรวง ธรรมการช่วงต้นทศวรรษ 2480 และบ่นกับพลอยผู้เป็นมารดาว่า

ความจริงจะว่าลูกพี่เกียจก็ได้ พี่เกียจประจบประแจงเจ้าขุนมูลนาย พี่เกียจ
ทำงานเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่ไร้สาระประโยชน์ พี่เกียจนั่งคิดนอนคิดว่าจะ
ทำอย่างไรให้งานดีขึ้น แต่แล้วก็ไม่มีใครฟัง ไม่มีใครสนับสนุน เพราะ
เขาไม่อยากจะเห็นเราข้ามหน้าข้ามตาเกินเขาไป สมัยคุณพ่อหั้น เขาถือ
เอาการงานเป็นใหญ่ แต่สมัยนี้เขาถือเอาตัวบุคคลกันเป็นใหญ่ ใครที่มี

³⁶ เรื่องเดียวกัน, 936.

³⁷ เรื่องเดียวกัน, 937.

พวกพ้อง มีอำนาจวาสนา จะพูดอะไรออกไป ถึงจะผิดหรือถูก ก็มีคณพัง
ส่วนคนแต่ก่อนนั้น ดูเหมือนเขาจะชอบช่วยเหลือเกื้อกูลกันให้ดี แต่คน
เดี๋ยวนี้ เขาชอบบดขี้บดขากันให้ล้มคะมำหัวปักไปตาม ๆ กัน
(เน้นโดยผู้เขียนบทความ)³⁸

อีกตัวอย่างหนึ่งใน “สี่แผ่นดิน” ที่เปรียบเทียบให้เห็นความแตกต่างระหว่าง “ผู้ดีเก่า”
กับพวกที่ได้ดิบได้ดีหลังการปฏิวัติก็คือ กรณีของ “ท่านชายน้อย” และ “คุณเสวี” ทั้งสองคนต่าง
เข้ามาคบหากับ “ประไพ” บุตรสาวคนเดียวของพลอย โดยท่านชายน้อยเป็นผู้ดีเก่าที่ “กระต้อม
กระเตี้ยมเสียผู้ใหญ่รักทุกคน”³⁹ ขณะที่คุณเสวีนั้นมีลักษณะบางอย่างที่ทำให้พลอยไม่สบายใจ
ซึ่งอาจจะเป็นเพราะ “ตาคุณเสวีนั้นไม่จับคนประการหนึ่ง และประการที่สอง เวลาคุณเสวีเข้ามา
ในบ้านและขึ้นมาบนตึก คุณเสวีก็นั่งสายตากวาดไปทั่ว ๆ เหมือนกับตั้งใจจะประเมินมูลค่า
ทรัพย์สินทั้งหมดในบ้านนั้น ว่าจะมีมากน้อยเพียงใด”⁴⁰ และหลังจากที่คุณเสวีได้แต่งงานเข้ามา
เป็นบุตรเขยของพลอยแล้ว เขาก็ได้แสดงนิสัยที่ไม่จริงใจ รวมทั้งในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง
ก็ยังได้กักตุนน้ำตาลและยารักษาโรคเพื่อเก็งกำไรอีกด้วย

ในแผ่นดินรัชกาลที่ 8 นี้ ตัวละครที่อยู่รอบข้างกายของพลอยก็ล้มหายตายจากไป
หลายคน ไม่ว่าจะเป็น “คุณอ่อน” พี่สาวคนโตของพลอย “ยายพิศ” บ่าวที่เลี้ยงพลอยมาแต่เด็ก
และเป็นสะพานเชื่อมความทรงจำระหว่างพลอยกับแม่ และ “อ้อด” บุตรชายคนเล็กของพลอย
ที่เสียชีวิตด้วยโรคไข้มาลาเรียหลังจากลงไปทำธุรกิจทางภาคใต้ได้ไม่นาน อีกทั้งบ้านของพลอย
ก็ถูกระเบิดพังยับเยินในสงครามโลกครั้งที่สอง เหตุการณ์ทั้งหลายเหล่านี้ทำให้พลอยเข้าสู่
วัยชราด้วยความอ่อนล้าทั้งร่างกายและจิตใจ สิ่งเดียวที่ทำให้พลอยมีชีวิตต่อไปได้ก็คือ การ
ได้เห็นพระมหากษัตริย์ผู้ทรงพระเยาว์นั้นเติบโตใหญ่ ดังจะเห็นได้จากความรู้สึกของพลอยที่ได้รับ
เสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล เมื่อคราวเสด็จนิวัติประเทศไทยเมื่อ พ.ศ. 2481
ความว่า

พลอยกลับมาบ้านในวันนั้น ด้วยความรู้สึกที่ปลอดโปร่งอย่างที่ไม่ค่อยได้
รู้สึกมานาน ความจงรักภักดีที่ประชาชนได้แสดงต่อในหลวงอย่างเห็นได้
ชัดแจ้งในวันนี้ ทำให้พลอยรู้สึกวโลภมมนุษย์นี้มีแก่นสาร มีหลักมีฐาน

³⁸ เรื่องเดียวกัน, 1039-1040.

³⁹ เรื่องเดียวกัน, 954.

⁴⁰ เรื่องเดียวกัน, 959.

ยังไม่หมดสิ้นศรธาไปเสียทีเดียว... พลอยยังได้เห็นลูก ๆ และพี่น้องต่างคนต่างไปปรับเสด็จ ในหลวง แล้วกลับมาพูดจากันที่บ้านอย่างสนิทสนม ในลักษณะที่รื่นเริง หลังจากที่ได้นโยบายกันมานานแล้วนับเป็นจำนวนปี พลอยก็ยังเห็นความมหัศจรรย์ของจุดที่ก่อให้เกิดความรู้สึกอันดี จุดนั้นอยู่ที่ในหลวง (เน้นโดยผู้เขียนบทความ)⁴¹

เมื่อรัชกาลที่ 8 เสด็จนิวัตประเทศไทยอีกครั้งหลังสงครามโลกครั้งที่สองเมื่อ พ.ศ. 2488 พลอยซึ่งขณะนั้นป่วยด้วยโรคหัวใจอย่างหนักก็ “ดูเหมือนจะหายวันหายคืน จนลูกนั่งและเดินเห็นได้คล่องแคล่วเหมือนคนปกติ”⁴² แต่แล้วพระมหากษัตริย์ผู้เปรียบเสมือน “ยารักษาโรค” ให้กับพลอยก็เสด็จสวรรคตลงในวันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ. 2489 พลอยผู้ซึ่งผูกพันและจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ตลอดมาก็เสียชีวิตลงในเย็นวันเดียวกัน เท่ากับว่าการสิ้นสุดของแผ่นดินที่สี่เป็นการสิ้นสุดชีวิตของพลอยไปด้วย

บทสรุป

นวนิยายเรื่อง “สี่แผ่นดิน” ของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช แสดงออกอย่างชัดเจนถึงอุดมการณ์กษัตริย์นิยมที่ต้องการชี้ให้ผู้อ่านเห็นว่า สถาบันพระมหากษัตริย์นั้นมีคุณค่าและคุณูปการต่อสังคมไทย ไม่ว่าจะเป็นในยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์หรือแม้กระทั่งหลังจากปฏิวัติ “สี่แผ่นดิน” จะช่วยเสริมแรงให้กับฝ่ายกษัตริย์นิยมที่พยายามช่วงชิงอำนาจกับรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในกลางทศวรรษ 2490 และยังมีส่วนในการปูพื้นฐานทางวาทกรรมให้กับผู้มีอำนาจในยุคต่อมาคือ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ผู้ยึดอำนาจจากรัฐบาลจอมพล ป. ได้สำเร็จใน พ.ศ. 2500 และเป็นผู้ฟื้นฟูบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ขึ้นมาใหม่ ทำให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชทรงมีบทบาทอิทธิพลต่อการเมืองและสังคมไทยจนกระทั่งสิ้นสุดรัชสมัยเมื่อ พ.ศ. 2559

⁴¹ เรื่องเดียวกัน, 1006.

⁴² เรื่องเดียวกัน, 1250.

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- คึกฤทธิ์ ปราโมช, ม.ร.ว. *สี่แผ่นดิน*. กรุงเทพฯ: ธนาคารกรุงเทพพาณิชย์การ จำกัด. 2534.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. *ประวัติศาสตร์การเมืองไทย 2475-2500*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. 2544.
- ปัทสนัน, เบนจามิน เอ. *อวสานสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในสยาม*. บรรณาธิการแปลโดย กาญจน์ ละอองศรี และยุพา ชุมจันทร์. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. 2543.
- ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคริส เบเคอร์. *เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงเทพฯ*. กรุงเทพฯ: ซิลค์เวอร์มบุคส์. 2542.
- ราม วชิราวุธ (นามแฝง). *ประวัติศาสตร์รัชกาลที่ 6*. กรุงเทพฯ: มติชน. 2546.
- ส. ศิวรักษ์. *สถาบันพระมหากษัตริย์กับอนาคตของประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: สถาบันสันติประชาธรรม และมูลนิธิเสฐียรโกเศศ-นาคะประทีป. 2539.
- สายชล สัตยานุรักษ์. *คึกฤทธิ์กับประดิษฐกรรม “ความเป็นไทย” เล่ม 1*. กรุงเทพฯ: มติชน. 2550.
- อัจฉราพร กมุทพิสมัย. *กบฏ ร.ศ. 130 กบฏเพื่อประชาธิปไตย: แนวคิดทหารใหม่*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์วิชาการ. 2542.
- อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. *การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชนชั้นผู้นำไทยตั้งแต่รัชกาลที่ 4 ถึง พุทธศักราช 2475*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2541.

ภาษาอังกฤษ

- Greene, Stephen L.W. *Absolute Dreams: Thai Government Under Rama VI, 1910-1925*. Bangkok: White Lotus. 1999.
- Kobkua Suwannathat-Pian. *Kings, Country and Constitutions: Thailand's Political Development 1932-2000*. London: RoutledgeCurzon. 2004.
- Kullada Kesboonchoo Mead. *The Rise and Decline of Thai Absolutism*. London: Routledge Curzon. 2004.